

การบริหารงานตามหลักอริปไตยในพระพุทธศาสนา
ADMINISTRATION ACCORDING TO THE PRINCIPLES
OF SOVEREIGNTY IN BUDDHISM

¹พระครูปริยัติปัญญาโสภณ ²พระมหาประเสริฐ สุเมโธ

³ปิยวัฒน์ คงทรัพย์ และ⁴ไว ชีรัมย์

¹Phrakhru Pariyat Panya Sophon, ²Phra Maha Prasert Sumetho,

³Piyawat Kongsapand ⁴Wai Churam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Panyasophon@gmail.com

Received July 25, 2020; Revised November 12, 2020; Accepted December 19, 2020

บทคัดย่อ

หลักในการบริหารมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและในแต่ละสถานการณ์และมีอยู่หลายระดับ ระดับสูงสุดก็คือ การบริหารประเทศ หรือการปกครองประเทศ และรองลงมาเป็นการบริหารของหน่วยงานในกระทรวง ทบวง กรม และองค์กรต่างๆ ตามลำดับ ในการบริหารนั้นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดก็คือ ผู้นำหรือผู้บริหรดั่งนั้นรูปแบบหรือการบริหารงานใด ๆ จะให้ไปในทิศทางไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้บริหรกำหนด บทความนี้นำอริปไตยทั้ง 3 อย่าง คือ 1) อัตตาริปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ 2) โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ 3) อัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ มานำเสนอในประเด็นของการบริหารว่าหากผู้บริหรใช้อำนาจแต่ละอย่างจะ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

² อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

⁴ อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

ทำให้การบริหารนั้นมีผลไปในทิศทางใด เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานที่ผู้บริหารจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ

คำสำคัญ : การบริหารงาน, อธิปไตยในพระพุทธศาสนา

Abstract

Management principles take many forms, depending on the culture and situation, and are available at different levels. The highest level is administration of the country or governing the country and followed by the administration of departments in ministries, bureaus, departments, and other organizations, respectively. leader or executive Therefore, any form or administration will go in any direction depending on the management set. This article introduces the three types of sovereignty, namely 1) self-sovereignty, 2) worldly supremacy, 3) dhammadhipateya, dharma supremacy. To present in the issue of management that if the executive uses each power, in what direction will the management be effective? As a guideline for management that executives need to develop themselves all the time to lead the organization to success.

Keywords: Administration, Sovereignty in Buddhism

บทนำ

การบริหารเป็นกระบวนการที่เป็นระบบงาน ซึ่งต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ คือ ต้องมีหลักการดำเนินงาน มีหลักเกณฑ์การปฏิบัติที่แต่ละองค์การสามารถใช้หลักเกณฑ์ โดยมีลักษณะของการบริหารงาน ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหาร เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม จึงพูดได้ว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ คือ ผู้ที่สามารถประยุกต์เอาศาสตร์การบริหารไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นั่นเอง หลักในการบริหารมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและในแต่ละสถานการณ์ แต่ที่สำคัญที่ได้ยึดถือกันมาโดยตลอด คือ การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) โดยมีการปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่สำคัญๆ ทุกคนควรจะต้องรับรู้รับทราบ ร่วมกันตัดสินใจและร่วมกันทำ รวมทั้งการใช้หลักการบริหารแบบพี่น้อง มีปัญหาหรือเรื่องอะไรที่สำคัญ จะปรึกษาผู้อาวุโส ซึ่งเป็นที่เคารพของทุกคน ไม่มีการเข้มงวดมาก มีการให้รางวัลและพร้อมที่จะไม่ให้รางวัลแก่คนที่ไม่ดี ดังพุทธภาษิตที่ว่า นิคคณเห นิคคหารหิ ปคคณเห ปคคหารหิ แปลว่า ฟังชมคนที่ควรชม ชมคนที่ควรชม

การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) คือ การปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการภาครัฐโดยนำหลักการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบราชการและการแสวงหาประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการที่มุ่งสู่ความเป็นเลิศ โดยการนำเอาแนวทางหรือวิธีการบริหารงานของภาคเอกชนมาปรับใช้กับการบริหารงานภาครัฐ เช่น การบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ การบริหารงานแบบมืออาชีพ การคำนึงถึงหลักความคุ้มค่า การจัดการโครงสร้างที่กะทัดรัดและเนรไว การเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาแข่งขันการให้บริการสาธารณะ การให้ความสำคัญต่อค่านิยม จรรยาบรรณวิชาชีพ คุณธรรมและจริยธรรม ตลอดทั้งการมุ่งเน้นการให้บริการแก่ประชาชนโดยคำนึงถึงคุณภาพเป็นสำคัญ ซึ่งการบริหารดังกล่าวนี้เป็นการใช้อำนาจในการบริหาร อำนาจเป็นเครื่องหมายที่บอกถึงความแตกต่างระหว่างรัฐกับสังคม ที่ครอบครัวหลายครอบครัวอยู่ร่วมกัน และพรรณนาว่าครอบครัวเป็นพลเมืองของรัฐ ซึ่งต้องยอมอยู่ภายใต้อำนาจปกครอง และการยอมรับในอำนาจปกครองของพลเมืองผู้อยู่ใต้การปกครองของรัฐนั้น โดยถือว่าการใช้อำนาจในการบริหารเพื่อเป็นการจัดระบบระเบียบของสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อความอยู่รอดสงบสุข และบังเกิดความก้าวหน้าในชุมชนเหล่านั้น โดยดำเนินการกิจตามที่สังคมมอบหมาย ด้วยการจัดตั้งองค์การบริหาร ที่เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมนั้น ๆ

ในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็น

กลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ เพราะเขาถือว่า การที่จะใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิค ของนักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการการบริหารจัดการมาไม่เกิน 100 ปีนั้นยังเป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุ รวมทั้งมีผู้แพ้ผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังกำไรและการแข่งขัน ดังนั้น เมื่อนักวิชาการทางตะวันตก ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขารู้ว่าศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืน และดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้นคือ ศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึง การบริหารงานตามหลักอริยปไตยในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในเชิงเปรียบเทียบว่า สามารถบูรณาการ รวมเข้ากันได้ และเป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างเหลือเชื่อ

ในการบริหารนั้นมีการบริหารอยู่หลายระดับสูงสุดนั่นก็คือ การบริหารประเทศ หรือการปกครองประเทศ และรองลงมาก็จะเป็นการบริหารของหน่วยงานในกระทรวง ทบวง กรม และองค์กรต่างๆ ตามลำดับ และถ้าเราจะแยกการบริหารออกมาอีกในการเปรียบเทียบการทำงานที่เห็นได้ชัดก็จะเป็นการบริหารงานในภาครัฐหรือเรียกว่าการบริหารรัฐกิจและการบริหารงานภาคเอกชน หรือเรียกว่าการบริหารธุรกิจ เป็นต้น ในการบริหารนั้นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดก็คือ ผู้นำหรือผู้บริหาร รูปแบบหรือการบริหารงานใด ๆ จะให้ไปในทิศทางไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้บริหารกำหนด ดังนั้น ในการบริหารจึงเจาะประเด็นไปในเรื่องของผู้บริหารเป็นหลักว่าผู้บริหารจะใช้หลักการอย่างไรในการบริหารงาน ซึ่งอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐ ก็คือ อำนาจอริยปไตย จะมีสิ่งอื่นใดมีอำนาจยิ่งกว่าหรือขัดต่ออำนาจอริยปไตยไม่ได้ อำนาจอริยปไตย มีความแตกต่างกันไปในแต่ละระบอบการปกครอง ตัวอย่างเช่น ในระบอบประชาธิปไตย อำนาจอริยปไตยเป็นของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจอริยปไตยเป็นของพระมหากษัตริย์ คือ กษัตริย์เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นต้น อนึ่ง อำนาจอริยปไตยนี้ นับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของความเป็นรัฐ เพราะการจะเป็นรัฐได้นั้น นอกจากต้องประกอบด้วยอาณาเขต ประชากร และรัฐบาลแล้ว ย่อมต้องมีอำนาจอริยปไตยด้วย กล่าวคือ ประเทศนั้นต้องเป็นประเทศที่สามารถมีอำนาจสูงสุด (อำนาจอริยปไตย) ในการปกครองตนเอง จึงจะสามารถเรียกว่า รัฐ ได้ เมื่อพูดถึงผู้บริหารแล้วเราก็จะนึกถึงอำนาจเป็นอันดับแรก ในหลักพระพุทธศาสนานั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ได้แบ่งอำนาจหรือที่

เรียกว่า อธิปไตยไว้ 3 ประเภท คือ อัตตาทิปไตย หมายถึง การตัดสินใจที่ถือความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โลกาธิปไตย การถือตามความคิดของคนส่วนมากเป็นที่ตั้ง ธรรมาทิปไตย การถือตามความถูกต้องโดยถือหลักเหตุผลที่เหมาะสม ไม่ถือตามความเชื่ออย่างสุดโต่ง

ความหมายของอธิปไตย

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ มี 3 ประการ คือ 1) อัตตาทิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ 2) โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ 3) ธรรมาทิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/274. อง.ติก. (ไทย) 20/40/201)

นอกจากนี้พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นำหลักธรรมในพระไตรปิฎกมาอธิบายเพิ่มเติมว่า อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี 3 ประการ คือ 1) อัตตาทิปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนเป็นประมาณ 2) โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนา นิยมของโลกเป็นประมาณ 3) ธรรมาทิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546:107) ดังนี้

1. อัตตาทิปไตย แปลว่า ความมีตนเป็นใหญ่ หมายถึง ความถือตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นประมาณ ถือความคิดของตนเป็นหลัก คือ กิริยาของคนที่ทำสิ่งใดก็นึกถึงตัวเอง นึกถึงประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ คำนึงถึงแต่เกียรติยศชื่อเสียง ความมีหน้ามีตาเป็นหลัก อัตตาทิปไตย เป็นเหตุให้คนเห็นแก่ตัว ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น แม้ว่าบางครั้งจะใจกว้างช่วยเหลือคนอื่น หรือรับฟังคนอื่นก็เพียงเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทนทั้งสิ้น

2. โลกาธิปไตย แปลว่า ความถือโลกเป็นใหญ่ คือถือเสียงชาวโลกเป็นประมาณ หมายถึง การยึดถือเอาเสียงหรือเอากระแส หรือความนิยมของคนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ จะทำอะไรก็ทำไปตามกระแสเสียง ทำตามใจผู้คนส่วนใหญ่ เกรงกลัวต่อเสียงต่อว่า โลกาธิปไตยเป็นดาบสองคม มีทั้งคุณและโทษ กล่าวคือหากเสียงส่วนใหญ่ประกอบด้วยธรรม มาจากผู้มีคุณธรรม ย่อมให้คุณ แต่หากไม่ประกอบด้วยธรรม มาจากผู้ขาดธรรมย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ

3. ธัมมาธิปไตย แปลว่า ความมีธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง การยึดถือหลักการ หลักเหตุผล หลักความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำอะไรก็ยึดถือธรรมเป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสเสียงคนส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ธรรมไม่เป็นธรรม ธรรมาธิปไตย เป็นเหตุให้เกิดความยุติธรรม เกิดความถูกต้อง แม้บางครั้งจะไม่ถูกใจแต่อำนวยประโยชน์ให้มากกว่าอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตย ซึ่งการปกครองสงฆ์ใช้แนวธรรมาธิปไตยเป็นหลักมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล

จะเห็นได้ว่า ในการบริหารนั้นมีการบริหารอยู่หลายระดับ ระดับสูงสุดก็คือ การบริหารประเทศ หรือการปกครองประเทศ และรองลงมาก็จะเป็นการบริหารของหน่วยงานในกระทรวง ทบวง กรม และองค์กรต่าง ๆ ตามลำดับ และถ้าเราจะแยกการบริหารออกมาอีกในการเปรียบเทียบการทำงานที่เห็นได้ชัดก็จะเป็นการบริหารงานในภาครัฐหรือเรียกว่าการบริหารรัฐกิจและการบริหารงานภาคเอกชน หรือเรียกว่าการบริหารธุรกิจ เป็นต้น ในการบริหารนั้นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุดก็คือ ผู้นำหรือผู้บริหาร รูปแบบหรือการบริหารงานใด ๆ จะให้ไปในทิศทางไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้บริหารกำหนด ดังนั้น ในการบริหารจึงเจาะประเด็นไปในเรื่องของผู้บริหารเป็นหลักกว่าผู้บริหารจะ ใช้หลักการอย่างไรในการบริหารงาน ดังนั้นจึงสรุปว่า อำนาจอธิปไตยในหลักพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งอำนาจหรือที่เรียกว่า อธิปไตยไว้ 3 ประเภท คือ

1. อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยการปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่ เว้นชั่ว ทำดี ด้วยเคารพตน

2. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนิทาและสรรเสริญ กระทำด้วยปรารถนาจะเอาใจผู้้น หากความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

3. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัด และพิจารณาอย่างดีเต็มขีดแห่งสติปัญญา มองเห็นได้ด้วยความรู้ที่บริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ อย่างสามัญได้แก่ ทำการด้วยความเคารพ หลักการ กฎ ระเบียน กติกา เป็นต้น

วิเคราะห์การบริหารงานตามหลักอริปไตยในพระพุทธศาสนา

ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หมายความว่า อำนาจอธิปไตย หรือ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศมาจากปวงชนชาวไทย อันมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่านทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยอำนาจขององค์กรทั้ง 3 ฝ่ายจะต้องเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน และอยู่ในลักษณะการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจหลักอริปไตยในพระพุทธศาสนาจึงได้นำอริปไตยทั้ง 3 ประการ มาวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันดังนี้

1. วิเคราะห์การบริหารงานตามอัตตาธิปไตย

อัตตาธิปไตย หมายถึง ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยการปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดี ด้วยเคารพตน แนวคิดนี้มีหลักสำคัญ คือ ถ้าเป็นตัวบุคคลก็เป็นบุคคลที่เชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป โดยไม่ยอมฟังความคิดเห็นของคนอื่น เอาแต่ใจตัวเองเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งใดที่เราได้ทำตามใจตัวเอง เรามีความสุขสบายใจเพราะการกระทำของเรา แต่สิ่งนั้นอาจกระทบกระเทือนถึงประโยชน์และชีวิตของผู้อื่น คนที่เป็นอัตตาธิปไตยไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้ตนคิดว่าจะทำอะไรก็ทำลงไป ไม่ได้พิจารณาว่า มันจะกระทบกระเทือนคนอื่นไหม จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนไหม จะทำให้เราเดือดร้อนไหม

ในทางพระพุทธศาสนาการบริหารงานแบบอัตตาธิปไตย พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ได้ตรัสไว้ในพระสูตรตตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร อาธิปไตยยสูตร ความว่า อัตตาธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้างยอมเห็นประจักษ์ว่า เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ การที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้น หรือกามที่เลวกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละ

อกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ภิกษุทั้งหลาย นี่เรียกว่า อัตตาทิปปาย (อง.ติก. (ไทย) 20/40/201 – 202)

จะเห็นได้ว่าการบริหารงานแบบอัตตาทิปปาย พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงใช้ในการบริหารเมื่อครั้งที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ สาวกยังมีน้อย และสาวกแต่ละท่านที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนาส่วนมากเป็นพระอริยบุคคล มีคุณธรรมสูง การปกครองจึงไม่มีปัญหาอะไร ส่วนมากมุ่งไปที่การเผยแผ่พระศาสนาเป็นหลัก สามารถดูแลกันได้อย่างทั่วถึงพระองค์ก็ใช้การบริหารคณะสงฆ์แบบอัตตาทิปปาย เช่น การที่พระองค์อนุญาตให้กุลบุตรผู้มีความประสงค์จะบวชเป็นภิกษุ พระองค์ทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยการเปล่งพระวาจาว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด หรือเรียกว่า เอหิอุปัสมทา เช่น การประทานการอุปสมบทให้แก่พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น การบริหารแบบอัตตาทิปปายนี้ทำให้การบริหารคณะสงฆ์ของพระองค์เป็นไปด้วย ความเรียบร้อย ทำให้การเผยแผ่พระธรรมวินัยเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ แต่พระองค์ก็ไม่ได้ยึดเอาหลักการนี้ใช้ในการบริหารตลอดไป ต่อมาเมื่อหมู่สาวกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระองค์จึงเปลี่ยนเป็นการบริหารแบบโลกาธิปไตย และธัมมาธิปไตยตามลำดับ

2. วิเคราะห์การบริหารงานตามโลกาธิปไตย

โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ กระทำด้วยปรารถนาจะเอาใจผู้นั้น หากความนิยม หรือหวั่นกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่ว ทำดีด้วยเคารพเสียงหมู่ชน เป็นการบริหารยึดเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ ในปัจจุบันเรียกว่า ระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบที่ได้รับการยอมรับทั่วโลก เพราะอำนาจบริหารเป็นของประชาชน แต่เนื่องจากประชาชนมีเป็นจำนวนมากจึงต้องเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปบริหาร ระบอบนี้จึงจัดให้มีการเลือกตั้งตัวแทนหรือผู้แทน เช่น เลือกตั้งประธานาธิบดี เลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น ข้อดีของระบอบนี้คือ ประชาชนมีสิทธิ์เลือกตั้งตัวแทนของตนเองด้วยตนเอง ผู้แทนเข้าไปบริหารต้องฟังเสียงของประชาชนด้วย เพราะถ้าบริหารไม่ดีสมัยต่อไป ประชาชนก็ไม่เลือก ระบอบนี้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ข้อเสียคือ ทำให้ล่าช้า เพราะต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน การเลือกตั้งก็มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียงกันซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ไม่สามารถแก้ไข ได้อย่างถาวรหรือเด็ดขาด เพราะยินยอมกันทั้งสองฝ่าย เช่นตัวอย่างที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

ในทางพระพุทธศาสนาการบริหารงานแบบโลกาธิปไตย พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ได้ตรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร อาธิปไตยยสูตร ความว่า โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สวดก้องทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็เราบวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องกาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิवास (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี้ใหญ่ ก็ในโลกสันนิवासใหญ่มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏ รู้จิต (ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต (ของตน) สมณพราหมณ์แม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้จิตด้วยจิตบ้าง’ เทวดาแม้เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่’ ภิกษุเห็นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละครกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า โลกาธิปไตย (อง.ต.ก. (ไทย) 20/40/202 – 203)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นด้วยอำนาจ แห่งอธิปไตย 3 ประการ ประการใดประการหนึ่ง ทั้งในส่วนที่เป็นกุศลกรรม และอกุศลกรรม เช่น คนทำดีเพราะเห็นตามคนส่วนใหญ่ หรือในทางกลับกัน คนทำชั่วเพราะเห็นตามคนส่วนใหญ่ โดยไม่พินิจพิจารณาว่าที่คนส่วนใหญ่ทำนั้นถูกหรือผิด ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้แสดงทัศนะว่า โลกาธิปไตย เป็นดาบสองคม มีทั้งคุณและโทษ กล่าวคือหากเสียงส่วนใหญ่ประกอบด้วยธรรม มาจากผู้มีคุณธรรม ย่อมให้คุณ แต่หากไม่ประกอบด้วยธรรม มาจากผู้ขาดธรรมย่อมให้โทษมากกว่าให้คุณ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2545:853)

ในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้การบริหารแบบระบบโลกาธิปไตยเหมือนกัน เช่น ต่อมาเมื่อสาวกเพิ่มมากขึ้นพระองค์จึงมอบอำนาจการบริหารให้เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ อาทิ ทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทด้วยวิธีอุทตติงคตถกรรมวาจา คือทรงอนุญาตให้มีพระภิกษุเข้าร่วมสังฆกรรมอย่างน้อย 5 รูปเป็นอย่างน้อย เฉพาะในชนบทที่ห่างไกล ส่วนในมณฑลประเทศ ทรงอนุญาตให้มีพระภิกษุเข้าร่วมสังฆกรรมตั้งแต่ 10 ขึ้นไป คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทจึงได้ยึดเอาหลักนี้ปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ จากหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญระบอบการบริหารแบบโลกาธิปไตยมาก เช่น การที่พระองค์แนะนำให้พระนางปชาบดีโคตมีผู้เป็นพระมาตุจฉา (น้า) ผู้ต้องการจะถวายผ้าไหมเนื้อดีที่พระนางทอเองแก่พระพุทธเจ้าเพื่อจะได้อธิษฐานสงฆ์มาก แต่พระองค์แนะนำให้พระนางถวายแก่สงฆ์จะได้อธิษฐานสงฆ์มากกว่า ซึ่งปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ทักขิณาวีรังคสูตร แต่โลกาธิปไตยในความหมายนี้ พระพุทธองค์หมายถึงเสียงส่วนมากหรือสงฆ์ที่ทำตามธรรมตามวินัย ถ้าผิดธรรมผิดวินัยพระองค์ก็ติเตียน ดังพระพุทธพจน์ว่า “นิคคณเห นิคคหารห” ติเตียนคนที่ควรติเตียน “ปคคณเห ปคคหารห” ยกย่องคนที่ควรยกย่อง” เป็นต้น ซึ่งลักษณะของคนที่เป็นโลกาธิปไตยถือโลกเป็นใหญ่ อะไรที่ชาวโลกเขานิยมชมชอบ แม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม ก็ทำไปตามความคิดเห็นของโลก หรือความคิดเห็นของชาวบ้าน ซึ่งบางทีก็ทำให้ตัวเองต้องกลายเป็นคนอ่อนแอ หรือในบางครั้งเราอาจจะเห็นว่า เมื่อมติของคนส่วนมากมีความคิดเห็นอย่างนี้ แม้ว่าสิ่งนั้นมันอาจเป็นการทำลายผลประโยชน์ของคนอื่น หรือเป็นการลบหลู่เกียรติและชื่อเสียงของคนใดคนหนึ่งก็ตาม

3. วิเคราะห์การบริหารงานตามธัมมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้องเป็นเกณฑ์ ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัด และพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถี่แห่งสติปัญญา มองเห็นได้ด้วยความรู้สุจริตใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ อย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพ หลักการ กฎ ระเบียบ กติกา เป็นต้น

ในทางพระพุทธศาสนาการบริหารงานแบบธัมมาธิปไตย พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร อาธิปไตยยสูตร ความว่า ธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่

เพราะเหตุแห่งจิรวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุตกองทุกข์ทั้งสี่นี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลา ทุกโอกาส บรรลุเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจารีผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุณัณย่อมเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เรื่อยกรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธัมมาธิปไตย (อง.ติก. (ไทย) 20/40/203)

การบริหารงานตามหลักธัมมาธิปไตย คือ การบริหารแบบยึดเอาความถูกต้องเป็นเกณฑ์ไม่ได้คำนึงเสียงส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม มีนักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักการนี้ไว้ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ สรุปใจความได้ว่า ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบบแยกต่างหาก อีกระบบจากประชาธิปไตย แต่เป็นคุณภาพเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองนั้น ถ้าการตัดสินใจโดยตรวจสอบเรื่องราว สืบค้นความจริง หาข้อมูลให้ชัดเจนถ่องแท้ ใช้ปัญญาพิจารณาในการตัดสินใจต่าง ๆ เช่น ถ้าในระบบประชาธิปไตยก็เป็นการตัดสินใจเลือกตั้งโดยพิจารณาว่าผู้สมัครคนไหนเป็นคนดี มีความสามารถ มุ่งทำประโยชน์ให้ส่วนรวมจริง ๆ ก็ตัดสินใจไปตามความดีงามความถูกต้องนั้น นี้เรียกว่าเป็นธรรมาธิปไตย แต่ถ้าเลือกโดยเอาผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก นี้เรียกว่าอัตตาธิปไตย หรือตัดสินใจเลือกโดยว่าไปตามกระแส ลงคะแนนแบบเหตามพวกไป นี้เรียกว่าโลกาธิปไตย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559:13)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดงทัศนะตอนว่าด้วยการบริหารตามหลักธัมมาธิปไตยสรุปใจความได้ว่า การบริหารตามหลักธัมมาธิปไตย ผู้บริหารต้องประกอบด้วยพละ 4 คือ ปัญญาพละ วิริยพละ อดวิชชพละ สังคหพละ ปัญญาพละ กำลังคือ

ปัญญา หมายถึง ผู้บริหารต้องมีปัญญา คือ ต้องเป็นผู้ชวนชวนเพื่อให้เกิดปัญญา 3 ด้าน อาทิ สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือการเจริญภาวนา ในที่นี้ท่านอธิบายการรอบรู้ 3 อย่าง คือ รู้จักตน รู้คน รู้งาน รู้จักตนเองคือรู้ความสามารถของตน อุปนิสัยของตน รู้จักคน คือรู้จักคนที่ทำงานร่วมกัน หมายความว่า มอบงานให้ถูกต้องกับคน และรู้งาน คือรู้จักงานที่ได้รับมอบหมาย วิริยพละ พลังของความเพียร ผู้บริหารต้องเป็นคนขยัน อดทน ต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ทอดทิ้งธุระกลางคัน ในที่นี้ท่านอธิบายเกี่ยวกับสังฆาริกะ คือ มีความขยันสู้งาน เพราะคนอื่นชักชวนแนะนำ อสังฆาริกะ มีความขยันสู้งานด้วยความเพียรของตนเอง อนวัชชพละ พลังแห่งการงานที่ไม่มีโทษ คือประกอบการทำงานสุจริต ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ท่านอธิบายว่า ผู้บริหารต้องเว้นอบายมุข อันเป็นทางแห่งความเสื่อม เช่น ไม่ติดการพนัน ไม่ติดสุรายาเสพติด ไม่เกียจคร้าน ไม่คบมิตรชั่ว จากนั้นให้รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ สังคหพละ คือให้มีพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสังคหพละ พลังแห่งการสงเคราะห์ หมายถึงผู้บริหารต้องเป็นคนสงเคราะห์เพื่อนร่วมงานตามสมควรแก่ตำแหน่งหน้าที่ การสงเคราะห์มีหลายวิธี เช่น การให้สิ่งของ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะ สุภาพ อ่อนโยน การช่วยเหลือการงานบางครั้งบางคราว และการวางตัวเสมอต้นเสมอปลายหรือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 53 - 78)

จากทัศนะของนักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเอาปัญญาพละมาเป็นเครื่องมือในการบริหารตามหลักธัมมาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ได้ตรัสสรรเสริญปัญญาไว้หลายแห่งต่างกาลต่างวาระกัน เช่น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ความว่า ปญญา โลกสมิ ปชโชโต ปญญาเป็นแสงสว่างในโลก (ส.ส. (บาลี) 15/80/33. ส.ส. (ไทย) 15/80/85.) นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ความว่า ปญญา นรานํ รตนํ ปญญาเป็นรัตนของนรชน (อง.ทุก. (บาลี) 20/127/115. อง.ทุก. (ไทย) 2/127/53.) เป็นต้น ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา มีปัจจัยเป็นเครื่องพัฒนาปัญญาอยู่ 2 อย่าง คือ ปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการ

ปรโตโมสะ แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นบุคคลโดยตรง เช่น บิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตร คอยแนะนำตักเตือน ในสิ่งที่ติงามก่อให้เกิดความรู้หรือปัญญา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจัยภายนอก ส่วนที่สองได้แก่ คัมภีร์ต่าง ๆ ที่บันทึกคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย เช่น ตำรับตำรา หรือหนังสือเรียน เป็นต้น เป็นแหล่งความรู้ที่เป็นประโยชน์เมื่อ

ได้อ่านแล้วจะทำให้เกิดปัญญา ส่วนโยนิโสมนสิการ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจัยภายใน ได้แก่ การพิจารณาไตร่ตรองใคร่ครวญสิ่งที่ได้รับฟังมาจากบิดามารดา ครูอาจารย์นั้น หรือที่ได้อ่านมานั้นตามกำลังสติปัญญา ก็จะทำให้เกิดปัญญาเพิ่มขึ้น เช่น ได้ยินบิดามารดาบอกว่า การดื่มสุราไม่ดีเพราะจะทำให้สูญเสียการทรงตัว สติจะอ่อนกำลังไม่สามารถควบคุมความคิด หรืออวัยวะร่างกายของตนให้อยู่ในสภาวะปกติได้ เมื่อได้รับฟังมาอย่างนี้แล้ว ก็นำไปคิดไตร่ตรองต่อว่า เพราะเหตุไร สุราจึงมีฤทธิ์ทำให้คนที่ดื่มเป็นอย่างนั้น ก็ต้องไปศึกษาต่อว่า สุราประกอบด้วยสารอะไรบ้าง หรือว่า สุราทำมาจากอะไร เมื่อคิดพิจารณาอย่างนี้แล้วก็จะทราบข้อเท็จจริงของสุรา ความรู้ที่ได้ก็กลายเป็นปัญญา ที่เกิดขึ้นด้วยโยนิโสมนสิการ

จากข้อความที่ได้ทำการศึกษามานี้แสดงให้เห็นว่าการบริหารตามหลักธัมมาธิปไตยผู้บริหารต้องประกอบด้วยผละ 4 ประการ คือ ปัญญาผละ วิริยผละ อนวัชชผละ และสังคหผละ ดังกล่าวนั้นจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งในบรรดาอธิปไตยทั้ง 3 นั้น ธัมมาธิปไตยนี้พระองค์ให้ความสำคัญมากเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่งที่พระองค์ทรงเตือนให้ภิกษุ ยึดเอาธรรมเป็นใหญ่ ทรงแนะนำให้ภิกษุยึดเอาพระธรรมเป็นที่พึ่ง

บทสรุป

การบริหารว่าหากผู้บริหารใช้อำนาจแต่ละอย่างจะทำให้การบริหารนั้นมีผลไปในทิศทางใด และจะเป็นอย่างไรในที่นี้จะอธิบายถึงการใช้อำนาจในการบริหารหรือการปกครอง 2 ระดับ คือการบริหารปกครองระดับประเทศและการบริหารงานในระดับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ โดยรวมกล่าว คือ

1. ในการบริหารประเทศหรือปกครองประเทศนั้น การปกครองทุกระบบ มีองค์ประกอบสำคัญ คือ อำนาจตัดสินใจ อันนี้เป็นตัวกำหนดเด็ดขาด การปกครองระบอบต่าง ๆ ทั้งหลายเมื่อมองไปให้ถึงที่สุดตัวกำหนดก็อยู่ที่อำนาจตัดสินใจ หมายความว่า อำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ไหน การปกครองก็คือระบอบนั้น จะเป็นระบอบการปกครองไหนก็ดูว่าอำนาจตัดสินใจสูงสุดอยู่ที่ใด พอที่จะสรุปได้ดังนี้

- 1.1 ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่บุคคลผู้เดียว ก็เป็น เผด็จการ
- 1.2 ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่คณะบุคคล ก็เป็น คณาธิปไตย
- 1.3 ถ้าอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน ก็เป็น ประชาธิปไตย

1.4 ถ้าเอาตัวเอง เอาความยิ่งใหญ่ของตน เอาความทะนงของตัว เอาทิฐิ ความเห็น ความเชื่อ ยึดถือส่วนตัว เอาผลประโยชน์ของตนเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ ก็เป็น อัตตานิธิปไตย

1.5 ถ้าตัดสินใจไปตามกระแสความนิยม เสียงเล่าลือ หรือแม้แต่มิใช่เป็นตัวของตัวเอง คอยฟังว่าใครจะว่าอย่างไร อย่างที่ว่า แล้วแต่พวกมากลากไป หรือตามแรงกดดัน จะเอาใจเขา จะหาคะแนน หรือตอบแทนการเอื้อประโยชน์ ก็เป็น โลกาธิปไตย

1.6 ถ้าเอาความจริง ความถูกต้องดีงาม หลักการ กฎ กติกา เหตุผล ประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิตและสังคม เป็นเกณฑ์ตัดสินใจ โดยใช้ปัญญาหาข้อมูลตรวจสอบข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง ให้ถ่องแท้ ชัดเจน และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่บริสุทธิ์ใจ ก็เป็น ธรรมานิธิปไตย

ฉะนั้น ผู้เผด็จการ ก็เป็นได้ทั้ง อัตตานิธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมานิธิปไตย คณาธิปไตย ก็เป็นได้ทั้ง อัตตานิธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมานิธิปไตย ประชาธิปไตย ก็เช่นเดียวกัน ก็เป็นได้ทั้ง อัตตานิธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมานิธิปไตย แต่ที่เราต้องการ ซึ่งดีที่สุด คือให้เป็นธรรมานิธิปไตย

ถ้าเป็นผู้เผด็จการใช้เกณฑ์ตัดสินใจแบบธรรมานิธิปไตย ก็เป็นเผด็จการที่ดี แต่เรากลัวว่าเขาจะตัดสินใจไม่รอบคอบ เพราะรู้ข้อมูลไม่ทั่วถึง หรือปัญญาอาจจะไม่พอ เป็นต้น ถ้าคณาธิปไตยที่ไหน เป็นธรรมานิธิปไตย มันก็ยิ่งดี คือเป็นอย่างดีที่สุดของคณาธิปไตย แต่เราเห็นว่ายังมีจุดอ่อนอยู่มากที่นี้เราหวังว่า ถ้าระบอบเป็นประชาธิปไตย และคนใช้อำนาจตัดสินใจด้วยเกณฑ์ธรรมานิธิปไตย ก็จะเป็นดีที่สุดจะเป็นอย่างนี้ได้ ก็ต้องให้ประชาชนทุกคนเป็นธรรมานิธิปไตย เพราะประชาชนทุกคนมีอำนาจตัดสินใจ ตั้งแต่เลือกตั้งเลยทีเดียว ทุกคนต้องตัดสินใจเลือกด้วยเกณฑ์ธรรมานิธิปไตย

2. ในการบริหารระดับหน่วยงานซึ่งการบริหารในปัจจุบันก็มีหลักการบริหารคือในปัจจุบัน การบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และ มีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ การบริหารงานองค์กรมีองค์ประกอบสำคัญที่นักบริหารงาน ควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัตถุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และ

แรงงาน หรือคน (man) องค์ความรู้ในการบริหารงาน แต่ถ้าเราจะนำอธิปไตยหรือการใช้ อำนาจทั้ง 3 อย่างทางพระพุทธศาสนามาจับประเด็นในการใช้อำนาจของผู้บริหารนั้นว่าหาก ใช้อำนาจแบบอัตตาทิปไตย โลกาทิปไตย และธรรมาธิปไตยแล้วการทำงานหรือผลของการทำ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะเป็นอย่างไร กล่าวได้คือ

1. หากผู้บริหารใช้อำนาจแบบอัตตาทิปไตย คือ ถือตนเป็นใหญ่ก็จะทำให้ ผู้บริหารใช้อำนาจในทางที่ผิดได้ คือ ไม่ฟังเสียงของผู้ร่วมงานอาจทำให้การทำงาน บกพร่องได้ ผู้คนในหน่วยงานก็อาจจะไม่ชอบก็ได้เพราะทำอะไรตามใจของตนไม่สนใจผู้อื่น ใช้อำนาจในการสั่งการโดยไม่คำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล ไม่เอาใจเขามาใส่ใจเรา ใครทำอะไรไม่ถูกใจก็จะถูกลงโทษเพราะใช้อำนาจตัดสินใจโดยยึดถือตนเป็นใหญ่ การใช้ อำนาจอย่างนี้ ในการบริหารงาน ก็ทำให้ผู้บริหารนั้นได้งานแต่ไม่ได้คน เพราะยึดถือตนเป็น ใหญ่ผู้ร่วมงานหรือลูกน้องก็ต้องกลัวอำนาจก็ทำงานตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด แต่ผู้ร่วมงาน หรือลูกน้องไม่ชอบผู้บริหารเพราะใช้อำนาจมากเกินไปไม่มีใครกล้าขัดอำนาจนั้น ทำอะไร ตามใจตนคือผู้บริหารโดยไม่คำนึงถึงผู้ปฏิบัติงานจึงไม่ได้ใจของผู้ร่วมงาน ไม่มีใครจะยุ่งเกี่ยว ด้วย จึงได้งานแต่ไม่ได้คนหรือที่เรียกว่าไม่มีบริวาร

2. หากผู้บริหารใช้อำนาจแบบโลกาทิปไตย คือ ถือโลกเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นผู้บริหารที่ นิยมเอาใจผู้ร่วมงานที่เข้ากันได้หรือไปด้วยกันได้ เป็นผู้บริหารที่ชอบให้ลูกน้องเอาใจ ยกยอ สรรเสริญ ทำผู้ร่วมงานมีความนิยมชมชอบทำให้ผู้บริหารไหวหวั่นไปตามกระแสของสังคม หรือในหน่วยงานนั้นๆ เคารพยอมรับความคิดเห็นของผู้ร่วมงานโดยไม่คำนึงถึงความผิดหรือ ความถูกต้องก็อาจทำให้การใช้อำนาจตัดสินใจไปในทางที่ผิดได้เพราะตัดสินใจเพื่อเอาใจ ผู้ร่วมงาน โดยหย่อนยานหรือบกพร่องต่อการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานจึงอาจทำ ให้งานที่ทำอยู่เสียหายได้ ผู้ปฏิบัติงานอาจจะไม่ปฏิบัติตามหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ได้เพราะถือตนว่ามีความสนิทกับผู้บริหาร คงไม่มีการลงโทษอะไรมากนักเพราะคิดว่า ผู้บริหารใจดี การที่ผู้บริหารใช้อำนาจแบบโลกาทิปไตยโดยถือโลกเป็นใหญ่จึงเป็นผลทำให้ ผู้บริหารได้ใจคนแต่ไม่ได้งานหรือไม่ได้ผลงานตามเป้าหมาย

3. หากผู้บริหารใช้อำนาจตามหลักธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมะเป็นใหญ่ คำว่า "ธรรม" ในที่นี้ หมายถึง ความจริง ความ ถูกต้อง ความดีงาม ประโยชน์สุขที่แท้จริง รวมทั้ง หลักการที่จะให้เกิดความดีงาม ความ ถูกต้องเหล่านี้ การที่เราจัดตั้งวางหลักต่างๆ เช่น หลักการทางรัฐศาสตร์ หลักการทาง นิติศาสตร์ หลักการทางเศรษฐศาสตร์ หรือหลักการเอง

ใดๆ ก็ตาม ก็เพื่อให้มีเกณฑ์ มี มาตรฐานในการที่จะดำเนินงาน เพื่อสร้างสรรค์ทำให้เกิด ความดี ความงาม ความถูกต้อง และประโยชน์สุขที่แท้จริง ในหน่วยงานหากผู้บริหารยึดหลัก ธรรมาธิปไตยก็จะทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความมั่นใจในการทำงาน เพราะผู้บริหารยึดความ ถูกต้องเป็นหลัก ไม่มีที่รักมักที่ชัง ใครทำผิดก็ว่าไปตามความผิด ใครทำงานดีก็มีรางวัลมอบให้ เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และยึดถือตาม หลักการ กฎกติกา รวมทั้งการตัดสินใจที่ไม่เอนเอียงไปข้างไหน ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่ เห็นแก่พรรคพวก มีความชัดเจนในการทำงาน ความโปร่งใสในการทำงานเป็นตัวอย่างที่ดี ให้แก่ผู้ร่วมงานได้ยึดไปปฏิบัติ หากในหน่วยงานทุกคนยึดหลักธรรมในการทำงานก็ทำให้ งานครองตัว มีประสิทธิภาพในการทำงานและเกิดประสิทธิผลหรือประโยชน์ต่อหน่วยงานทำ ให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และบรรลุเป้าหมายและยังรวมถึงการเป็นหนึ่งเดียวความมีเอกภาพ มีความสามัคคีในหน่วยงานที่เกิดจากผู้บริหารใช้หลักธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมะเป็นใหญ่จึง ทำให้ผู้บริหารได้ทั้งใจคนได้ทั้งงาน หรือเรียกว่า งานก็ได้บิรวารก็มี คือได้ทั้งงานได้ทั้งคน

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2545). *คำวัด 2*. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2554). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2549). *ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตย ไม่เจอ*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.